แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ*
The Concept of Public Participation Processes of Buddhist Integration

พระอดิศักดิ์ วชิรปณฺโญ
Phra Adisak Wachirapunyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: wachirapunyoo@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน จากแนวคิดของนักสันติวิธีตะวันตก นักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย แนวคิดในทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักสันติวิธีตะวันตก มีแนวคิดว่าเป็นกระบวนการบูรณาการการตัดสินใจผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง มีความรู้สึกรับผิดชอบมีการเสียสละแบ่งปันผลประโยชน์และตัดสินใจร่วมกัน ส่วนแนวคิดของนักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย มีแนวคิดว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่รับทราบข้อมูล รับฟังความคิดเห็น การตัดสินใจมีเสรีภาพ เสมอภาคในการรับรู้ร่วมกัน ร่วมตรวจสอบ สร้างความสุจริต และเป็นการปฏิบัติการมีส่วนร่วมอย่างสันติ และแนวคิดการในทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดว่า มีส่วนร่วมได้โดยตรงส่งผลต่อการตัดสินใจสู่การปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลประโยชน์นำไปสู่ความเจริญไม่มีความเสื่อม มุ่งให้ความสำคัญด้านจิตใจ ในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้เสีย

* Received November 24, 2017; Revised November 26, 2017; Accepted March 3, 2018

แนวคิดการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ มีอยู่ 4 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมทางกาย มีส่วนร่วมประชุมปรึกษา หารือ โดยพร้อมเพรียงกัน พร้อมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม 2) การมีส่วนร่วมทางพฤติกรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่วมกัน สนับสนุน ส่งเสริม เสียสละให้ความร่วมมือและดำเนินการ เป็นอยู่อย่างเหมาะสม คัดค้านคนไม่ดี ปกป้องคนดีมีศีลธรรม 3) การมีส่วนร่วมทางจิตใจ ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบนโยบายและโครงการต่างๆ ด้วยจิตใจเคารพอ่อนน้อม ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากโดยไม่ถูกต้อง และ 4) การมีส่วนร่วมทางปัญญา ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาใคร่ครวญถึงกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ต่างๆ ในการพิจารณาเป้าหมายโดยรวมและคัดเลือกหาคนดีมีศีลธรรม

คำสำคัญ : แนวคิดการมีส่วนร่วม; กระบวนการมีส่วนร่วม; พุทธบูรณการ

Abstract

The writer of this article studied the subject of people's participation from the conceptual ideas of western peaceful-means experts, peaceful-means Thai scholars, the concept in Buddhism, and the concept of the process of people's participation in integrated Buddhist perspective.

From the study, it is found the ideas on people's participation of the western peaceful-means expert, i.e. it is the process of integrated decision-making through the process of two-way communication, having the senses of mutual responsibility, sacrifice, benefit sharing; for the concept of Thai peaceful-means scholars, having participation is the process of participation that starts from information acknowledgement, listening to opinions, making decision, having freedom and equality in mutual knowing, gathering in examining, creating honesty; and it is handling of participation, peacefully. For Buddhist concept, having direct participation leads to decision-making to the implementation for supporting benefits which will bring to the progress without decadence, aiming to emphasize the mental aspect of the stakeholders.

For the concept of people's participation in integrated Buddhist perspective, there are 4 implications: 1) Physical participation: having mutual meetings for discussion in harmony, together with mutual sharing opinions in the meetings. 2) Behavioral participation: people having participation in mutually supporting, promoting, sacrificing, giving participation and actualization, living properly, resisting the bad ones, protecting the good moral ones. 3) Spiritual participation: People having participation in examining various policies and projects with the minds of respect, being modest, not abusing authority for false eagerness; and 4) Wisdom participation: people having participation in considering different strategies for the overall purpose, and selecting the good moral people.

Keywords: The Concept of Participation; The Process of Participation; Buddhist Perspective

บทนำ

ประชาชนถือว่าเป็นศูนย์กลางสำคัญในการมีส่วนร่วมบริหารราชการของแผ่นดิน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงปรากฏตามเจตนารมณ์ของกฎหมายต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางสำคัญในการมีส่วนร่วมบริหารราชการของแผ่นดิน ประชาชนจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยเพราะแนวคิดการมีส่วนร่วมจัดเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสำคัญที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย (Bureekul, 2008) การร่วมกันฟัง ร่วมกันแสดงความคิดเห็น และร่วมกันลงมือทำสิ่งต่างๆ ในส่วนแห่งการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศที่เป็นประชาธิปไตย ฉะนั้น หากมองถึงเรื่องการมีส่วนร่วม จึงถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมาก เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นเครื่องมือหนึ่งในการบริหารประเทศอันจะไปสู่เป้าหมายสำคัญ

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักสันติวิธีตะวันตก มีความแตกต่างกันไป เช่น เจมส์ แอล. เครย์ตัน (Creighton, 2005) มองว่า เป็นกระบวนการที่มีการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ส่วนเดวิส เคียส มองการมีส่วนร่วมลึกถึงจิตใจและอารมณ์ของบุคคล เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรลงมือปฏิบัติและลงมือปฏิบัติอย่างไร (Davis, 1972) ส่วนวิลเลียม เออร์วิน ได้มองว่า การมีส่วนร่วมในการเสียสละแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน อีกทั้งยังร่วมถึงการมีส่วนร่วมตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วย (William, 1976)

ส่วนแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนจากนักวิชาการด้านสันติวิธีตะวันออกก็มีความแตกต่างกันไปเช่นกัน เช่น บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (Uvanno, 2011) มองว่า กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) ทำให้เกิดการพัฒนาที่เป็นธรรม (Equitable development) ไม่เลือกข้างไม่เลือกฝ่าย ส่วนวันชัย วัฒนศัพท์ (Watthanasup, 2007) มองว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่น้อยสุด คือ การได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร จนถึงการมีส่วนร่วมสูงสุด คือ การสามารถลงมติแต่ละคนทีละคนว่า เอาหรือไม่เอา ในกระบวนการประชามติ ส่วน เฉลิม เกิดโมลี มองว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนได้ใช้คุณสมบัติส่วนตัวในด้านความรู้ความสามารถ และทรัพยากรที่มีอยู่เข้าไปร่วมคิดร่วมตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรม หนึ่งๆ ด้วยตนเองหรือองค์กรที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นอย่างมีเสรีภาพและเสมอภาค

ส่วนแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้กล่าวไว้เจาะจงชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการหรือวิธีการมีส่วนร่วม แต่มีหลักธรรมเป็นชุดความคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม คือ หลักอปริหานิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญ ได้แก่ การประชุมกันบ่อยๆ เริ่มประชุมพร้อมเพรียงกันและเลิกประชุมพร้อมกัน เป็นต้น ซึ่งหลักอปริหานิยธรรมนี้ สามารถประยุกต์ใช้เป็นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ นอกจากนี้ยังมีหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นหลักแนวคิดเชิกรุกที่สามารถปรับประยุกต์ใช้กับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ดังที่ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโสได้ นำเสนอไว้ว่า เป็นการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้เข้ามาร่วมมือกันกำหนดกรอบ และทิศทางในการ

ทำงานเพื่อที่จะเสนอว่า “ทางเลือกใดที่กลุ่มต่างๆ เห็นร่วมกันว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด” โดยประกอบไปด้วยแนวทางดังต่อไปนี้ 1. การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ 2. การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน 3. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ หรือการมีส่วนร่วมแบบสนทนาประชาชน 4. การมีส่วนร่วมแบบประชาพิจารณ์ (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2011)

จากทรรศนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งจากนักสันติวิธีตะวันตก นักวิชาการด้านสันติวิธีของไทยและแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเป้าหมายการนำไปใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ผู้เขียนจึงนำเสนอบทความนี้ ในเชิงการบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมโดยวิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา (Dhammology) คือ การนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นตัวตั้ง แล้วนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ ตีความ อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบายชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่างๆ ซึ่งการบูรณาการแบบธรรมวิทยานี้ จะทำให้เกิดแนวคิดเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักสันติวิธีตะวันตก

นักสันติวิธีทางตะวันตก ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างน่าสนใจ เช่น เจมส์ แอล. เครย์ตัน (Creighton, 2005) ได้ให้ความหมายว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ความกังวลความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน” จากประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนานกว่า 30 ปี ของเจมส์ แอล. เครย์ตัน (James. L. Creighton) นั้น ทำให้เขาได้พบเหตุผลบางอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่เป็นอุดมการณ์ ทฤษฎีและการปฏิบัติ คือ การเป็นนักอุดมการณ์มากเกินไป โครงการอาจล้มเหลวในแนวทาง ทำให้ความน่าเชื่อถือการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นหมดลงไปได้ และการเป็นนักปฏิบัติโดยสมบูรณ์โดยลืมนึกถึงพลังของประชาธิปไตยที่ซ่อนอยู่ภายใต้กลไก อาจจะทำให้หมดพลังภายในที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความกระตือรือร้นลงไปได้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นศิลป์ไม่ใช่วิทยาศาสตร์จึงต้องรักษาสมดุล ระหว่างอุดมการณ์และการนำไปปฏิบัติ โดย เจมส์ แอล. เครย์ตัน ได้นำเสนอกระบวนวิธีการในการรักษาสมดุลระหว่างระหว่างอุดมการณ์และการนำไปปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ต้องมั่นใจว่าโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนกระบวนการบูรณาการตัดสินใจ

2. ใช้กระบวนการคิดเชิงระบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจในเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการอันจะนำไปสู่การปฏิบัติ

3. จับคู่โครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เข้ากับสถานการณ์ที่เจาะจงประเด็นต่อผู้ฟัง

4. เน้นการใช้วิธีปฏิสัมพันธ์เป็นทางเลือกแทนการใช้กระบวนการที่เป็นทางการ

5. ให้ความเป็นอิสระทางความคิดใหม่ๆ นำพัฒนาเครื่องมือใหม่ๆ เพื่อการเติบโตขึ้นต่อไป

จะเห็นได้ว่า เจมส์ แอล. เครตัน มองการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจของรัฐ เน้นกระบวนการด้านจิตใจผ่านมิติแห่งอุดมการณ์การมีส่วนร่วมที่ต้องปรับให้มีความเสมอกันกับการลงมือปฏิบัติการมีส่วนร่วม จึงจะส่งผลต่อโอกาสบรรลุต่อเป้าหมายได้ นอกจากนั้น ยังได้ชี้ถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

สามารถกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ได้ช่วยเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ช่วยให้ลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา ช่วยให้เกิดข้อตกลงที่มั่นคง เกิดการยอมรับระหว่างกลุ่มที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ช่วยเพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ร้ายแรงที่สุด” ช่วยดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม ช่วยให้ทราบการคาดคะเนความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนว่าเป็นอย่างไร และช่วยการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชนที่ดีขึ้นกว่าเดิม

ส่วนแนวคิดของ เดวิส เคียส (Davis, 1972) ที่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้บุคคลกระทำการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่มดังกล่าว มีผลต่อเป้าหมายขององค์กรโดยรวม

วิลเลียม เออร์วิน (William, 1976) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่ 2 มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่ 3 มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน นอกจากนั้นยังกล่าวอีกว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา มีการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหา การร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยากรที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของนักสันติวิธีตะวันตก ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมองที่กระบวนการมีการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง มองการมีส่วนร่วมลึกถึงจิตใจและอารมณ์ของบุคคล เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันที่เกิดจาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรลงมือปฏิบัติและลงมือปฏิบัติอย่างไร พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการเสียสละแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน อีกทั้งยังร่วมถึงการมีส่วนร่วมตัดสินใจ เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วย

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จากนักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย

นักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน่าสนใจ ได้แก่ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (Uvanno, 2011) แนวคิดว่า กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) ทำให้เกิดการพัฒนาที่เป็นธรรม (Equitable development) ไม่เลือกข้างไม่เลือกฝ่าย ซึ่งสิ่งที่เรียกว่า ความยั่งยืน (Sustainability) อีกทั้งยังตั้งข้อสังเกต กระบวนการมีส่วนร่วมของไทย ว่าเป็นของใหม่สำหรับสังคมไทย เพราะมีลักษณะวัฒนธรรมสวนทางกับการมีส่วนร่วมของตะวันตก

ขณะที่ วันชัย วัฒนศัพท์ มีแนวคิดว่า “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชน มีส่วนร่วมตั้งแต่น้อยสุด คือ การได้รับทราบข้อมูลข่าวสารว่ารัฐจะทำอะไรหลังจากตัดสินใจเรียบร้อยแล้วแจ้งให้ประชาชนทราบ ถัดขึ้นมาคือ การที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หลังจากได้ข้อมูลไปแล้วก่อนตัดสินใจ คือประชาพิจารณ์ สูงขึ้นมาอีกคือประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องหรือโครงการนั้น เพื่อให้เกิดข้อยุติโดยฉันทามติ และสูงสุดคือ การสามารถลงมติแต่ละคน ทีละคน ว่า เอาหรือไม่เอา ในกระบวนการประชามติ”

เฉลิม เกิดโมลี มีแนวคิดว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนได้ใช้คุณสมบัติส่วนตัวในด้านความรู้ความสามารถ และทรัพยากรที่มีอยู่เข้าไปร่วมคิดร่วมตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมหนึ่งๆ ด้วยตนเองหรือองค์กรที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นอย่างมีเสรีภาพและเสมอภาค

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย มองว่าการมีส่วนร่วมที่เป็นธรรมจะสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ และมองว่ากระบวนการมีส่วนร่วมสามารถมีส่วนร่วมได้ในระดับต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่การได้รับทราบข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จนถึงการมีส่วนร่วมลงมติในกระบวนการประชามติได้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยที่มีเสรีภาพและเสมอภาคกัน เป็นการปฏิบัติอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เป็นจริง เป็นวิถีชีวิตประชาธิปไตย มีหลักการรับรู้ร่วมกันในสังคม ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เป็นขบวนการประชาสังคม เป็นการถกเถียงและอภิปราย เป็นการร่วมกันสร้างความสุจริต และเป็นการปฏิบัติการอย่างสันติ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความขัดแย้งตามแนวสันติวิธี ซึ่งจะต้องมีความเท่าเทียมกันโดยเปิดกว้างให้ทุกคนเป็นผู้มีส่วนร่วมโดยไม่มีข้อจำกัดจะเป็นหญิงหรือชาย เด็กหรือคนแก่ หรือแม้กระทั้งคนพิการก็สามารถมีส่วนร่วมได้นั้นเอง

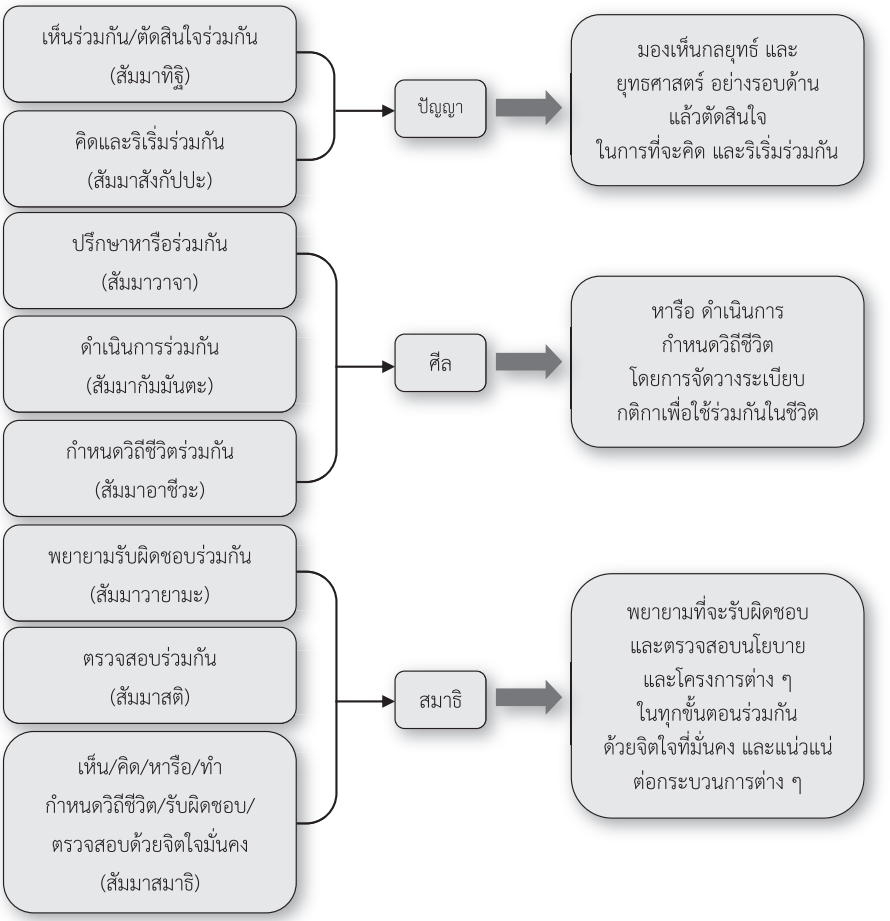
แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางพระพุทธศาสนา

ในแง่การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการตัดสินใจของพระพุทธเจ้าในการบัญญัติสิกขาบทในฐานะเป็นพระศาสดา เสมือนผู้บริหารสูงสุดในพระพุทธศาสนา การบริหารคณะสงฆ์ครั้งสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนอยู่ ประชาชนถือว่ามีส่วนความสำคัญมากในการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการได้บัญญัติสิกขาบทต่างๆ เช่น ในคราวที่ พระธนิยกุมภการบุตร ขโมยไม้ของหลวงที่เขาไม่ได้ให้ไป ประชาชนจึงได้ตำหนิประณาม พระองค์จึงรับสั่งประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ) แล้วได้บัญญัติสิขาบทว่า “ก็ ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลักมีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทั้งหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า “เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมยดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” กรณี นางวิสาขาขอพรเพื่อถวายผ้าวัสสิกสาฎก ถวายอาคันตุกภัต ถวายคมิกภัต ถวายคิลานภัต ถวายคิลานเภสัช แก่พระสงฆ์ และถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุณีสงฆ์จนตลอดชีวิต เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าอนุญาตพระภิกษุและพระภิกษุณีรับถวายได้ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

จะเห็นได้ว่า ประชาชนได้มีส่วนร่วมสำคัญ สามารถแสดงความคิดเห็นว่า สิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ เมื่อพบการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องชอบธรรม ประชาชนสามารถตำหนิ ประณามการกระทำของพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นได้ หรือแม้แต่การเห็นประโยชน์ต่างๆ และการเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ (Pinyonatthagarn, 2018) ก็ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน จากกรณีตัวอย่างข้างต้นทำให้ส่งผลต่อการตัดสินใจในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อประชาชนได้รับผลกระทบรู้สึกถึงความเสื่อมศรัทธาและเกิดความเสียหายหรือมองเห็นประโยชน์ จึงอาศัยการได้มีส่วนร่วมคิดเห็นตำหนิ ประณาม เสนอความคิดเห็น เสนอแนวทางการปฏิบัติได้ เพื่อเป็นเหตุเป็นการป้องกันไม่ให้พระสงฆ์สาวกได้ประพฤติตนให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาและเสียหายเช่นนั้นอีก

ในส่วนแห่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้โดยตรง จะต้องวิเคราะห์ ตีความ จากหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น ธงชัย สิงอุดม (Sing-Udom, 2016) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้นำเอาหลักธรรมมาวิเคราะห์ อธิบายเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะหลักธรรม ชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” เป็นชุดความคิดในการช่วยเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้อย่างเห็นเป็นรูปธรรม และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2011) ก็ได้เสนอ ชุดความคิดจากหลัก “อปริหานิย-ธรรม” ที่มีจุดเด่นของแนวคิด คือ “แนวคิดเชิงรุก” เกี่ยวข้องกับประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) คือ การประชุมกันเพื่อปรึกษาหารือกันทั้งก่อนการประชุม ขณะประชุม และหลังประชุมให้พร้อมเพรียงกัน การทำในลักษณะนี้ทำให้กระบวนการนำเสนอปัญหา สาเหตุของปัญหา และแสวงหาทางออกของปัญหา ได้อย่างครบวงจรและรัดกุมมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง แนวคิดเชิงรุกนี้สอดรับกับแนวคิด

หลักเสวนาประชาชน หรือ สานเสวนา (Citizen's Dialogue)" อีกทั้ง พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติหนึ่งตามแนวพุทธสันติวิธี ซึ่งที่มาจากฐานแนวคิดในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ กระบวนการมีส่วนร่วม "แนวมัชฌิมาปฏิปทา" เป็นการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้เข้ามาร่วมมือกันกำหนดกรอบ และทิศทางในการทำงานเพื่อที่จะเสนอว่า "ทางเลือกใดที่กลุ่มต่างๆ เห็นร่วมกันว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด" โดยประกอบไปด้วยแนวทางดังต่อไปนี้ 1. การมีส่วนร่วมแบบร่วมมือ 2. การมีส่วนร่วมแบบแบ่งปัน 3. การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ หรือการมีส่วนร่วมแบบสนทนาประชาชน 4. การมีส่วนร่วมแบบประชาพิจารณ์ กระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานของ **"มัชฌิมาปฏิปทา"** สามารถทำความเข้าใจตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมบนฐานของ "มัชฌิมาปฏิปทา

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จากนักสันติวิธีทั้งทางตะวันตก นักวิชาการด้านสันติวิธีของไทย และในทางพระพุทธศาสนา สามารถบูรณการแนวคิด เป็นแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการได้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

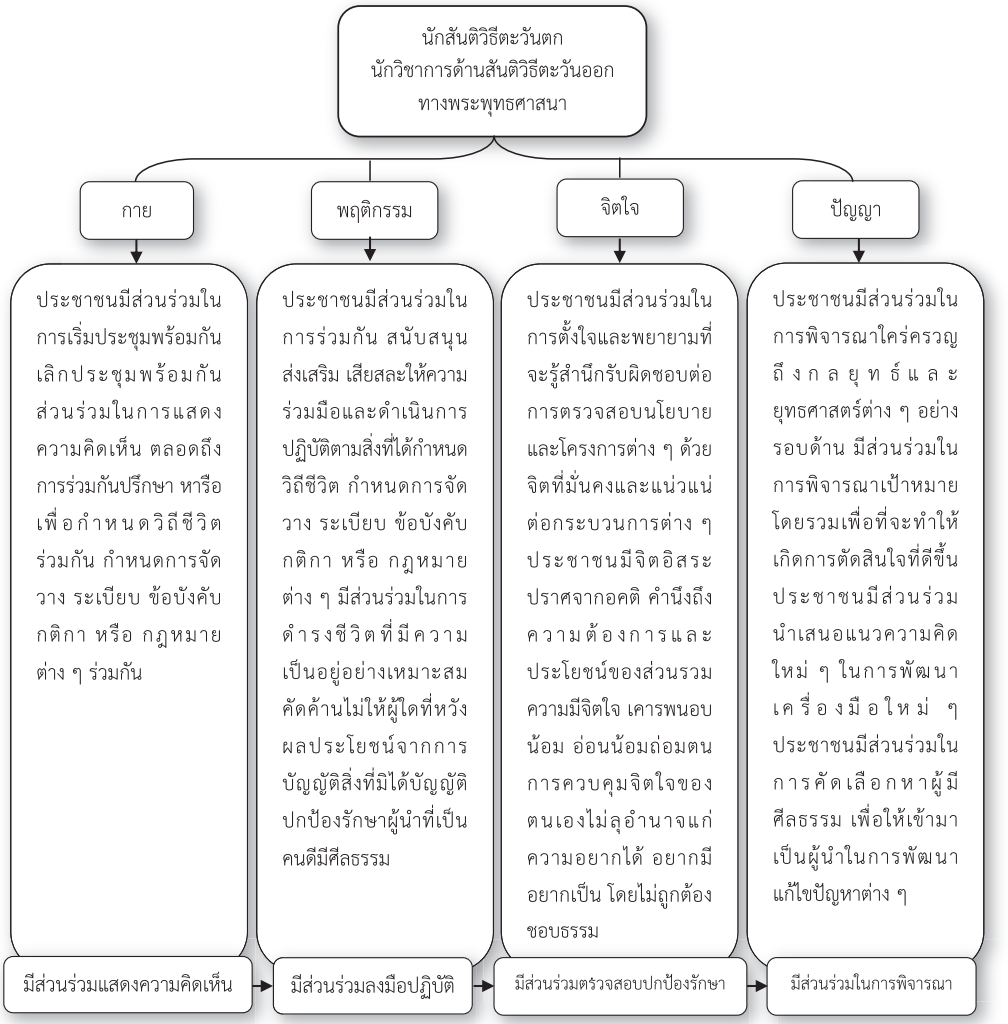
1. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทางกาย ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงออกด้วยการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ตลอดถึงการร่วมกันประชุมปรึกษา หารือ โดยพร้อมเพรียงกัน เพื่อกำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน กำหนดการจัดวาง ระเบียบ ข้อบังคับ กติกา หรือ กฎหมายต่างๆ ร่วมกัน การพร้อมเพรียงกันประชุมตั้งแต่การเริ่มต้นประชุมจนถึงเลิกประชุมก็ต้องเลิกพร้อมกัน ความพร้อมเพรียงยังเป็นส่วนหนึ่งแห่ง “คณสามัคคี” (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ดังนั้น ความพร้อมเพรียงเป็นคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ว่า “ความพร้อมเพรียงเป็นเหตุให้เกิดความสุข ผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงกัน ย่อมไม่พลาดจากธรรม” กล่าวคือ ความพร้อมเพรียงในการประชุมกันตั้งแต่เริ่มต้นประชุมจนถึงพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมย่อมทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลอย่างครบถ้วนและไม่พลาดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมโดยความพร้อมเพรียงกันนั้นจะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายต่างๆ นำไปสู่การพัฒนาให้เกิดผลสำเร็จในการกำหนดวิถีชีวิตร่วมกัน กำหนดการจัดวาง ระเบียบ ข้อบังคับ กติกา หรือ กฎหมายต่างๆ ร่วมกันด้วย

2. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทางพฤติกรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่วมกันสนับสนุน ส่งเสริม เสียสละให้ความร่วมมือและดำเนินการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้กำหนดวิถีชีวิต กำหนดการจัดวาง ระเบียบ ข้อบังคับ กติกา หรือ กฎหมายต่างๆ ร่วมกันไว้ มีส่วนร่วมในการดำรงชีวิตที่มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม เรียกว่า สมชีวิตา (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) กล่าวคือ ร่วมกันเป็นผู้ยินดีพอใจในความเป็นอยู่ของตน การมีพฤติกรรมในการร่วมกันหรือมีส่วนร่วมปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ขัดกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือกติกา ต่างๆ ที่บัญญัติไว้ถูกต้องดีงามแล้ว ก็จะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้มีความสุข สงบร่มเย็น ไม่เกิดให้เกิดการบาดหมาง ทะเลาะ วิวาทกัน

3. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทางจิตใจ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตั้งใจและพยายามที่จะรู้สำนึกรับผิดชอบต่อการตรวจสอบนโยบายและโครงการต่างๆ ด้วยจิตที่มั่นคงและแน่วแน่ต่อกระบวนการต่างๆ ประชาชนมีจิตอิสระ ปราศจากอคติ คำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของส่วนรวม

การมีส่วนร่วมโดยการแสดงออกถึงความมีจิตใจ เคารพนอบน้อม อ่อนน้อมถ่อมตน เมื่ออ่อนน้อมถ่อมตนจะทำให้ได้รับการยอมรับและได้รับการสรรเสริญ อีกทั้งทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้น้อยและผู้ใหญ่ การวางตัวเหมาะสม เจรจาด้วยความเคารพนับถือกัน ผู้น้อยศึกษายอมรับเชื่อฟังต่อผู้ใหญ่ เรียกว่า กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นมิตรดี เป็นธรรมที่เกื้อกูล (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)) คือ ช่วยเกื้อกูลกระบวนการมีส่วนร่วม ส่งผลต่อการตัดสินใจที่ดี และการปฏิบัติพัฒนาสู่เป้าหมายได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วย ประชาชนจะต้องไม่เผลอใจลุอำนาจแห่งตัณหา การพยายามหมั่นรักษาจิตใจของตนให้มีความเป็นกลาง มีความชอบธรรม ไม่เอนเอียง ไม่ให้จิตใจลุอำนาจแห่งความอยากได้ อยากมี อยากเป็น หรือความไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น

4. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทางปัญญา ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาใคร่ครวญถึงกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ต่างๆ อย่างรอบด้าน มีส่วนร่วมในการพิจารณาเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมนำเสนอแนวความคิดใหม่ๆ ในการพัฒนาเครื่องมือใหม่ๆ ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกหาผู้มีศีลธรรม เพื่อให้เข้ามาเป็นผู้นำในการพัฒนา แก้ไขปัญหาต่างๆ การมีส่วนร่วมโดยการกำหนดพิจารณามีสติใคร่ครวญคัดเลือกหาผู้นำที่ดี มีศีลธรรม เพื่อให้มาเป็นผู้นำในด้านต่างๆ จึงจะทำให้เป็นคุณ เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มากได้รวมถึงการมีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองรักษาผู้มีศีลธรรม เป็นคนดี ที่เป็นผู้นำอยู่แล้วให้ได้รับความคุ้มครองปลอดภัย เพื่อจะได้ทำหน้าที่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก นำความสุขมาสู่คนหมู่มาก ทำประโยชน์ให้แก่คนหมู่มากได้อย่างแท้จริง สามารถทำความเข้าใจได้ตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ

สรุป

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการมีการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง มองการมีส่วนร่วมลึกถึงจิตใจและอารมณ์ของบุคคล เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรลงมือปฏิบัติและลงมือปฏิบัติอย่างไร พร้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการเสียสละแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน อีกทั้งยังร่วมถึงการมีส่วนร่วมตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วย ทั้งนี้ แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเชิงพุทธบูรณาการที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นนั้น มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน เป็นแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะช่วยให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน และนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทำให้เกิดสังคมแห่งสันติสุขได้นั้นเอง

References

Bureekul, T. (2008). *Participation: Concepts, Theories and Processes*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

Creighton, J.L. (2005). *A Guide Book for Involving Citizens in Community*. US: John Wiley & Sons.

Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept Theory and Implementation Atlanta*. Ga: Georgia State University.

Keith, D. (1972). *Human Behavior of World – Man Relations and Organization Behavior*. New York: McGraw – Hill Book.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.

Phramaha Hansa Dhammahaso. (2011). *Buddhist Peaceful Mean: Integrating the Principles and tools of Conflict Management*. Bangkok: the 21 Century.

Pinyonatthagarn, D. (2018). Mind and Enlightenment in Buddhism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31-44.

Sing-Udom, T. (2016). The Participation of Buddhist Practice. *Pimoldhamma Research Institute Journal*, 3(1), 17-32.

Uvanno, B. (2011). *Good Governance: The Participation of the Public and Environmental Processes*. Bangkok: Streamers.

Watthanasup, V. (2007). *Conflict: Principles and Problem-Solving Tools*. Khon Khaen: Siriphan offset.